

JOURNAL OF SOCIAL MEDICINE

Päätoimittaja
Riikka Lämsä
riikka.lamsa@helsinki.fi

Toimitussihteeri
Suvi Määttä
Puh. 040 5937 048
toimitussihteeri@socialmedicine.fi

Lehden internetsivut
<http://journal.fi/sla>

Julkaisija
Sosiaalilääketieteen yhdistys ry
Socialmedicinska föreningen rf

Julkaisijan osoite
Sosiaalilääketieteen yhdistys
c/o Paula Jääskeläinen
PL 9 (Siltavuorenpenger 1A)
00014 Helsingin yliopisto

Yhdistyksen puheenjohtaja
Hannamaria Kuusio
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
PL 30
00271 Helsinki

Yhdistyksen sihteeri
Laura Pääkkö
sihteeri@socialmedicine.fi

Ilmestymisaikataulu
Neljä numeroa vuodessa (helmikuu, toukokuu, syyskuu
ja joulukuu)

Kirjapaino ja taitto
Kirjapaino Hermes Oy

Tämä julkaisu on saanut TSV:n kautta tieteellisen
julkaisu-toiminnan avustusta, jota opetus- ja
kulttuuriministeriö myöntää Veikkauksen
tuotoista

ISSN 0355-5097
Kirjapaino Hermes Oy 2020

Tutkimukseen perustuvia näkökulmia rokotekeskusteluun

Vuonna 2019 WHO nimesi rokote-epäroinnin yhdeksi globaaliksi terveysuhaksi muiden uhkien, kuten ilmastonmuutoksen, antibioottiresistenssin ja globaalien influenssapandemian ohella. Suomessakin rokotukset puhuttavat ja herättävät ajoittain voimakkaita mielipiteitä ja kannanottoja. Rokotamisessa kietoutuvat yhteen globaali ja kansallinen terveyspolitiikka, yksilön vapauden ja vastuun kysymykset, erilaiset sairautta ja terveyttä koskevat ymmärrykset ja kokemukset, ammattilaisten ja terveysviranomaisten yhteiskunnallinen asema sekä kulttuuriset arvot ja maailmankatsomukset.

Toisinaan yksittäisten kansalaisten, eri kansalaisryhmien, päättäjien, ammattilaisten ja viranomaisten näkemykset rokotuksista joutuvat törmäyskurssille ja keskustelu polarisoituu. Tämä teemanumero tuo keskusteluun tutkimusperustaisia aineksia, jotka voivat vähentää polarisoitumista ja auttaa eri tahoja ymmärtämään toisiaan paremmin. Artikkelit valottavat aiheita niin historiantutkimuksen, sosiologian kuin terveystieteenkin näkökulmista.

Suomessa on jo pitkään ollut moniin muihin maihin verrattuna korkea rokotekattavuus. Toisaalta viimeiseen kymmeneen vuoteen mahtuu Suomessakin kansalaisten rokoteluottamusta horjuttaneita tapauksia, kuten Pandemrix-rokotteen liittyneet narkolepsiatapaukset tai mediassa esiintyneet huolet HPV-rokotteen epäillyistä haitoista. Tässä numerossa Esa Väliverronen, Jonas Sivelä ja Hanna Nohynek tarkastelevat katsausartikkelissaan suomalaisten rokoteasenteita viimeaikaisten kyselytutkimusten valossa. Näiden selvitysten perusteella valtaosa suomalaisista luottaa vahvasti rokotteiden tehokkuuteen ja turvall-

suuteen. Myöskään rokotekriittisyys ei tutkimusten valossa näytä kasvaneen, toisin kuin julkisuudessa toisinaan väitetään.

Rokoteasenteista ja -luottamuksesta keskusteltaessa tulisi huomioida, että rokotteiden kyseenalaistaminen ei ole vain nykypäivän ilmiö. Rokotamista ja rokotteita on haastettu, epäilty ja vastustettu jo ensimmäisen isorokkorokotteen käyttöönotosta lähtien. Suvi Rytty kuvaa artikkelissaan rokotusvastaista liikehdintää Suomessa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Tuolloin isorokkorokotteen pakollisuus herätti yhteiskunnallisen vastareaktion. Rokotuspakkolaisia vastustettiin, koska sitä kautta lääketiedeinstituution ja valtiovallan katsottiin polkevan yksilön itsemääräämisoikeutta. Lisäksi rokottamista vastustettiin Rytyn mukaan terveydellisistä ja aatteellisista syistä.

Uusien rokotteiden kehittäminen herättää epärointiä ja keskustelua myös nykyään. Juuri nyt monet panevat toivonsa uuteen rokotteeseen, joka ratkaisisi koronaviruspandemian yhteiskunnalle asettamat haasteet ja mahdollistaisi paluun ”normaaliin” elämään. Samaan aikaan osa kansalaisista suhtautuu varauksellisesti nopeasti kehitetyn rokotteen turvallisuuteen. Mahdollisen koronavirusrokotteen suhteen tuleekin pohtia, miten Pandemrix-rokotteen hankinta, käyttöönotto ja siitä aiheutuneiden haittojen tunnistaminen ja hoitaminen vaikuttivat kansalaisten rokoteluottamukseen. Esimerkiksi lastenneuvoloissa ja kouluterveydenhuollossa Pandemrixin vaikutukset saattavat edelleen näkyä vanhempien varauksellisuutena suhtautumisena uudempiin rokotteisiin.

Yksi uudemmissa rokotteista on HPV-rokote, jonka kattavuus ei ole Suomessa noussut muiden lasten rokotusohjelman rokotteiden tasolle, vaikka rokotetta on tarjottu tytöille osana kansallista rokotusohjelmaa jo vuodesta 2013. HPV-rokotteen ottamiseen liittyvään päätöksentekoon keskittyikin tässä numerossa kaksi artikkelia. Noora Hirvonen tarkastelee artikkelissaan HPV-rokotteeseen liittyviä uutisartikkeleita ja verkkokeskusteluja. Hän analysoi nuorten, vanhempien ja terveysviranomaisten näkökulmia HPV-rokotekeskusteluissa tuoden esiin keskustelun moniulotteisuutta. Hirvosen mukaan nuorten omissa verkkokeskusteluissa korostui tyttöjen itsenäisen päätöksentekijän asema, kun taas aikuisten verkkokeskusteluissa nuoret nähtiin päätöksenteon kohteina. Uutisteksteissä keskeisiksi nousivat terveydenhuollon ammattilaiset ja instituutiot sekä tutkimustieto.

Mikko Virtasen ja Saara Salmivaaran artikkeli puolestaan käsittelee HPV-rokotetta kouluterveydenhoitajien ja tyttöjen haastattelujen avulla. He peilaavat myös rokotekampanjan materiaaleja haastatteluihin. HPV-rokote kehystyi rokotekäisille tytöille ensisijaisesti oman ikäryhmän sukupuolittuneena tapahtumana, kun taas kouluterveydenhoitajille rokote näyttäytyi arkisena osana käytännön terveystyötä kouluissa. Kouluterveydenhoitajien ja tyttöjen näkemykset eivät asetu suoraan rationaalista yksilöllistä päätöksentekoa painottavaan kampanjakehykseen, mikä Virtasen ja Salmivaaran mukaan haastaa terveystieteellistä lähtökohtaa tietoperustaisesta rokote-suostumuksesta.

Teemanumeron puheenvuoroartikkelit laajentavat tutkimusartikkelien näkökulmia. Anne Nikula, Annukka Armanto, Heli Thomander ja Ulpu Elonsalo erittelevät kokemuksia valtakunnallisesta koulutuskokonaisuudesta, joka on yhtenäistännyt terveydenhoitajiksi ja muiksi hoitoalan ammattilaisiksi opiskelevien rokotusosaamista. Jonas Sivelä, Sari Ekholm, Taneli Puumalainen ja Hanna Nohynek puolestaan johdattelevat lukijan ajankohtaisiin keskusteluihin ja toimenpiteisiin, joilla pyritään nostamaan rokotuskattavuutta Euroopassa.

Teemanumeron artikkelit tuovat esiin, että rokotekeskusteluihin liittyviä hienovaraisia tekijöitä kannattaa selvittää kyselytutkimusten lisäksi myös laadullisiin haastattelu- tai media-aineistoihin pohjaavien tutkimusten kautta historiallista perspektiiviä unohtamatta. Monitieteinen ja -menetelmällinen tutkimustieto voi auttaa vähentämään julkisen keskustelun kärjistymistä, sekä tuottaa hyödyllisiä näkökulmia myös uudellisissa rokotuksiin liittyvissä tilanteissa, kuten koronavirusrokotteen käyttöönotossa. Julkisen keskustelun ja päätöksenteon olisi toivottavaa tukeutua tutkittuun tietoon esimerkiksi siitä, millaisten kokemusten ja käsitysten pohjalta ihmiset arvioivat rokotteiden ja niihin liittyvien toimijoiden luotettavuutta sekä tekevät rokotuspäätöksiä. Toivomme teemanumeron artikkelien kiinnostavan laajaa lukijajoukkoa ja avaavan uusia suuntia tulevalle rokotteiden yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin ulottuvuuksiin liittyvälle tutkimukselle Suomessa.

JOHANNA NURMI

PIA VUOLANTO